

GIYİM OLGUSUNA SOSYO - KÜLTÜREL BAKIŞ VE TÜRKLERDE GIYİM

Doç. Dr. Mahmut TEZCAN (*)

Giyim, insanlıkla birlikte olan, ilkel toplumdan çağdaş topluma geçerken önemini daha fazla arttıran bir olgudur. Giyim aslında maddî kültürün bir ögesidir. Fakat, aynı zamanda toplumsal bir içeriğe sahiptir. Biz, bu incelememizde giyimin toplumsal yönlerine değineceğiz.

Giyim, elbise, çamaşır, saç şekilleri, makyaj, aksesuar, başa ve ayağa giyilenlerin tümü demektir. Ailenin ortaya çıkışı ile örtünme başlamış ve zamanla gelenek olmuştur. İnsanların giyimi, birçok etmene bağlıdır. Onların toplumsal ve estetik değerleri, dinsel inançları ve uygulamaları, cinsiyet ve yaş, tabaka ve meslekleri, ve o andaki durumları (Evllenme, gömülme, yas) gibi. Birçok etmenler (Bazıları teknolojik) ne, nasıl, nerede, ne zaman giyiliri etkiler.

Giyimin İşlevleri :

Giyimin pek çok işlevleri vardır. Biz burada birkaç tanesine değineceğiz.

a) Giyim yoluyla insan, yeryüzünün neresinde olursa olsun kendisini, vücudunu, hava ve diğer çevresel etmenlerden (Zararlı nesnelere, böcekler) korur (Beals - Hoijer, 1959 : 368). Bu bakımdan giyim, insanın ilk elde ettiği sahip olduğu nesnedir. Yoksul kimsenin bile bir giysisi vardır.

(*) Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

b) Giyim insanlar için süs olma işlevine sahiptir. Şık giyinmek, insanın güzel görünmesi için gerekli sayılmıştır.

c) Giyim, vücudun açık saçık sayılan, ayıp sayılan yerlerini kapatma işlevini görür. (Beals - Hoijer, 1959 : 368).

d) Giyim, kişinin toplumsal, siyasal, ekonomik ya da mesleki statüsünün göstergesidir. Yani, giyim, bir statü simgesidir. (Beals - Hoijer, 1959 : 368). Örneğin Meksika Azteklerinde sadece bazı sınıflar özel tüy dekoreli giysi parçaları giyinirlerdi.

İnsanlar hakkında ilk yargının, kişilerin giyimine, dış görünüşlerine bakılarak verildiği bir gerçektir. Pasaklı, düzenli, temiz kişi dendiğinde giyim başlıca gösterge olarak kullanılmaktadır. Dış görünüşün içinde, giyilen eşya, ayakkabı, çanta gibi tüm aksesuar, makyaj, saç tuvaleti de vardır. Böylece giyim, başkaları üzerinde yaratılmak istenen olumlu etkiyi gerçekleştirmede kişinin toplumdaki yerini belirlemede bir araç olarak kullanılır. Bir yazar şöyle der : «Eğer kadın ve erkekler, iş istedikleri zaman giyimlerinin ne kadar dikkatle incelendiğini bilseler, giyimlerine daha çok dikkat ederlerdi» (Günvaran - Gökçel, 1968 : 9). Nasrettin Hoca'nın «Ye kürküm» öyküsü giyim statü aracı olarak kullanılışının en güzel örneğidir. Bu nedenle, yine bir yazarın dediği gibi, seçeceğimiz arkadaşları, gideceğiniz yeri bile giyiminiz tayin eder.

e) Kendini göstermek, hoş gitmek arayışı içinde olan kişiler için giysi, insana doyum sağlayıcı bir araç olma işlevine sahiptir.

f) Giyim, insan vücudunun özürsüz sayılan yerlerini kapatmak biçiminde bir işleve de sahiptir.

g) Giyim aynı zamanda insana güven sağlar. Bir yazar, giyimin sebepsiz korkuların yatıştırılmasında ve kendine güvende rol oynadığını söyler «Eğer biz kendimizi iyi giyinmiş hissetmezsek sahnede rolünü iyi ezberlememiş bir oyuncudan farkımız olmaz, onun gibi huzursuz oluruz» der. Kendimizi daha rahat ve güvenli hissetmemiz için iyi giyinmemiz söz konusu olabilir (Günvaran - Gökçel : 10). Böylece giyim, kişinin kendine güvenini sağlar ve kendini saydırma arzusunu da karşılar. Özellikle üniformalar bunun bir örneğidir.

h) Giyim, sinema, tiyatro gibi bazı sanat dallarında canlandırılmak istenen tipi yaratmak için bir araç olarak da kullanılır.

Ohalde giyim, sadece günlük yaşamda değil, bazı sanat kollarında da gerekli bir olgudur.

1) Giysiler bir meslek göstergesi işlevine de sahiptir. Hoca olan kimsenin sarık sarması, polisin, askerinin özel giysisi gibi.

Giyimin işlevlerine değindikten sonra şimdi de bazı ilkel toplumlarda giyim olgusuna bir göz atalım.

İlkel Toplumlarda Giyim :

Batı Afrika'da tarımsal bir topluluk olan Lo Wiili'lerdeki kadınlar yeni koparılmış iki daldaki yapraklardan başka birşey giyinmezler. Vücutlarının ön ve arka tarafına takarlar. Bunu dar bir kemerle bağlarlar. Komşu bir grupta ise, yün ya da pamuktan yapılmış dizlerine kadar etek giyerler. Bazı çöl kabilelerindeki (Bedoin gibi) baştan ayağa kadar giyinirken, aynı sıcak iklimde olan Avustralya çöllerindeki hemen hemen hiçbirşey giyinmezler. Kuzey Amerika'nın bazı soğuk bölgelerindeki yerliler kürk giyerken, Güney Amerika yerlileri ince bir örtü örtünürler (Hammond, 1971 : 70).

İlkei dönemlerde genellikle elbise giyilmemiştir. Hayvan dişlerinden yapılan bilezikler ve kolyeler, bunları kullanan savaşçıların hangi kabilede olduklarını, öldürdükleri hayvanların sayısını düşman kabilelere gösterip, kahramanlıklarının derecesini belirtecek niteliktedir. Bunlar, ayrıca estetik amaçlarla da kullanılmakta idi. (Tizer - Sapmaz, 1965 : 2) İlkel toplum insanındaki işaretler ve döğmeler, onların vücutlarına bulaşan düşman kanlarının çabuk silinmesini önlemek ya da onların uzun süre kalmasını sağlamak içindir. Bugün de bu amaçla yapılan döğmelere Maori kabilelerinde rastlamaktayız. Döğmelerde her işaretin bir anlamı vardır. (Tizer - Sapmaz, 1965 : 2).

Kadının süslenme isteği, sürekli olarak değişik ve süslü giyim eşyalarının yapılmasına yol açmıştır.

İlkel toplumda erkekler, avladıkları hayvan postlarıyla örtünmüşlerdir. Bu postlar, kesilmeden, vücuda oturmamış olarak ve çoğunlukla iki parça halinde omuzdan bağlanarak kullanılmıştır. Posttan elbiseler, hayvanın durumuna göre, künkli tarafı içe ya da dışa getirilerek omuzu açık bırakacak biçimde taşınmıştır. (Tizer - Sapmaz, 1965 : 3). Bugün de Eskimolar ve Laponlarda ülkelerin-

deki soğuktan, kardan korunmak için kürk ve hayvan postlarından giysiler kullanılmaktadırlar. Bazı ilkel toplumlar da soyulmuş ağaç kabuğunu örtü olarak kullanmışlardır. Bu kabukiara sonraları pililer yapılmış ve meyve sularından çeşitli desenler çizilerek kumaş görünümü vermişlerdir. Bu tür giyim de süs niteliğinde sayılmıştır. Bugün Pasifik yerlilerinde bu tür giysiler görmekteyiz. Bu giysiler **Topa** olarak adlandırılmakta ve ağaç liflerinden yapılmaktadır. (Tizer - Sapmaz, 1965 : 3).

İlkel dokuma, ilkel kabilelerde, peştemal ya da kuşaklar halinde kullanılmış ve bunlar da, süslenme, korunma ve örtünme amacıyla hazırlanmıştır. Önceleri kadın giyimi, deri ya da otlardan yapılmış kısa bir etektir. Keten ve yün dokumalar daha sonraları kullanılmıştır. Vücudun üst kısmı kolyeler ve pantantiflerle (iğne), süslenir, fırtınalı havalarda dışında çıplak bırakılırdı. Böyle havalarda omuzlar ve başın üzeri şalla örtülürdü. Bugün Doğu Hindistan'da kullanılan «Sari» bu tip giyimin gelişmiş biçimidir (Tizer - Sapmaz, 1965 : 3).

Bazı ilkeller, bedenlerinin belli kısımlarının, özellikle cinsel organlarının büyüsel etkilerle gücünü kaybedeceğinden korktukları için onları örterler.

Eskimolar dışarda iken çok sıkı giyinirler, kulübelerinin içinde ise çırılçıplak dolaşırlar. İlkel toplumlarda utanma duygusu sonucu giyinmenin Hristiyan misyonerlerinin etkisiyle geldiği belirtilmektedir (Örnek, 1971 : 94).

İlkelerde en basit giyim, bacaklar arasına geçirilen ve cinsel organları gizleyen bir örtüden oluşur. Bu örtü, ot, çayır, saz, deri, işlenmiş ağaç kabuğu, post, kumaş olabilir. Önlük biçiminde daha gelişmiş örtüler de vardır. Pantolon, binici halklarla kutup kuşağında yaşayanlarda vardır. Kutup bölgesinde deri çizmeler kullanılır. Örme sandallar Asya ve Kuzey Afrika'da yaygındır. Deriden yapılmış ayakkabı ve sandallara Asya'nın yüksek kültürleriyle, Kuzey Amerika yerlilerinde rastlanır. İlkel toplumlarda çeşitli tekniklerle kumaş yapımı ve boyanması söz konusudur (Örnek, 1971 : 95).

Millilik Ögesi Olarak Giyim :

Giyim, bir kültürde milliliği oluşturan öğelerden birisidir. Giyimde de millilik söz konusudur. Özellikle türü milletlerin onları

öbür komşu milletlerden ayıran, kendilerine özgü giyinme biçimi ve giydikleri elbiselerdir. Bu nedenle çeşitli giyiniş biçimlerinden o insanların karakterini ve düşünce tarzlarını çıkarmaya çalışanlar da vardır. Ohaide giyim, bir ülkenin, bir devrin, bir kişinin özelliklerini belirten bir araçtır. Uygarlığın değişimlerini yansıtır. Her uygarlık, karakter ve yaşam biçiminin etkisiyle giyimde farklılıklar yaratmıştır. Beğenin ve ayrıca uygarlıkla, ahlaki etkileyen değerlerin bir ifadesidir. Ohalde toplumu ve belirli bir devri simgeler. Saray giysisi, Ortaçağ giyimi dendiğinde bu anımlar ortaya çıkar. Toplumun ahlaksal değer yargılarının giyimde önemi oldukça fazladır. Hiçbir kimse, yaşadığı toplumun bu değer yargılarının biçimlendirdiği giyim tarzından farklı giyinemez. Aksi durumda toplum dışı bırakılan, olumsuz yönde eleştirilen bir kişi durumuna düşer.

Türklerde Giyim :

Türk toplumu yüzyıllar boyu zengin bir giyim kültürüne sahip olmuştur. Bu zenginlik, giyim biçimlerinde olduğu kadar giyim malzemelerinde de kendini gösterir. Anadolu'nun geçirdiği çeşitli dönemler, uzun tarihsel geçmişi, Orta Asya etkisi, başka kültürlerle teması da giyim çeşitliliğinde ve zenginliğinde geniş rol oynamıştır.

Farklı tarımsal düzeyde olan toplumlarda giyimde de farklılıklar söz konusu olabilmektedir. Pamuk, pirinç tarlalarında çalışan ovalardaki insanların giysisi ile göçebe kültürüne sahip at üzerinde hayvan güden toplumlarda farklı giyim olacağı doğaldır. Hayvancılıkla geçimini sağlayan Türkler için çalıra, taşlara, soğuğa karşı dayanıklı elbiseler gerekli idi (Özel, 1978 : 2). Türklerin ata entari ile binmeleri söz konusu olamazdı. Bu nedenle atın sürtünme ve bacaklarda yara açma gibi tehlikelerinden korunmak için kalın pantolon ve çizme giymeleri gerekli idi.

Yine, hayvancılıkla geçinen Türklerin yiyecek ve silahlarını asabilmek için kalın deri kemerlere gereksinimleri vardı. Ayrıca sürekli olarak açık havada gezmek nedeniyle kalın palto ve kürk kullanılmak zorunda idiler (Ögel, 1978 : 2). Soğuğa ve rüzgâra karşı kulaıklıklı ve enselikli şapkalar da doğa koşulları ve iklimin etkisiyle kullanılıyordu.

Bozkır Türk giysilerinin malzemeleri ise yün, (Koyun, keçi, deve yünü) deri (Koyun, kuzu, siğir, tilki ve az miktarda ayı derisi)

ve kürkten oluşmakta idi. Eski Türkler bez dokur, giyecek için kendir yetiştirir, yün kumaş ve bezden iç çamaşır giyerlerdi (Kafesoğlu, 1983 : 306).

Göçebe Türkler, yaşayışlarının gereklerine uygun, yâni ata binmekte, çabuk davranmakta hareket serbestliği sağlayan bir kılıkta gezerlerdi.

Pantolon giymek, savaşçı kabilelere özgü bir giysi türü idi. Ata binen herkes pantolon giymek zorunda idi. Bu nedenle bozkırın tipik elbisesi ceket pantolon idi. Ayrıca deri pantolonlar, uzun at yolculuklarında vazgeçilmez bir giyim türü idi. Çünkü süvari en rahat biçimde böyle giyinebilirdi. Atları olan diğer Orta Asyalıların giyimi de yine deri pantolon, çizme ve kürkten oluşmakta idi (Ögel, 1978 : 101). Pantolonların dar paçalı olanları çizme ve dizlik giymek için gerekli idi.

Kürk, Türklerin en eski giysi araçlarından birisidir. Ayrıca elbiselerin üzerinden geçirilen altın kabartmalı kemerler, başın etrafından dolandırılan ipek sarık, süs malzemeleri olarak kullanılmakta idi.

Dericilik, hayvancılıkla geçinen kavimlerin ikinci bir mesleği olarak gelişmişti. Bu nedenle eski Türklerde ve Osmanlılarda dericilik çok gelişmişti. Deri, eski Türklerin günlük yaşamında ve giyiminde önemli bir rol oynamakta idi (Ögel, 1978 : 162). Deri, atların eyer ve koşum takımları için de kullanılıyordu.

Atlı - göçebe ve çoban kavimlerin günlük yaşamları deriden ayrı olarak düşünülemezdi kuşkusuz.

Ceket - pantolon biçimindeki dikişli giysi, giysi tarihinin en gelişmiş aşamalarından birisidir. İşte bu giyim kökeni, Orta - Asya Türklüğüdür (Danişmend, 1967). Çin'e pantolonu ilk kez Orta - Asya Türklerinin ithal ettikleri belirtilmektedir. Atlı birlikler yoluyla Türk Süvari giysisi olan ceket, pantolon, Hun başlığı ve çizme de Çin'e girmiştir (Kafesoğlu, 1983 : 276). Montandon, Orta Asya giyimini şöyle tanımlıyor : Uzun pantolon ya da çizmeli kilot, bol ve uzun kaftan, serpus olarak da börk ya da kalpak (Danişmend, 1967). Yine Montandon, kalpağın İranlılara Türklerden geçtiğini, ve çizmenin de Çin'e ve Avrupa uygarlığına Orta - Asya Türklerinden geçtiğini kaydetmektedir (Danişmend, 1967). Antropolog Robert Lowie de, pantolon, ceket ve deriden ayakkabılarıyla Orta - As-

ya giyimini temsil eden İskitler'in bugünkü Avrupa giyimine Yunanlılarla Romalılardan daha yakın olduklarını saptamıştır (Danışmend, 1967). Bugünkü modern giyim ilk tipi olan bu bozkır tarzı, Çin'de M.Ö. dördüncü yüzyıldan, Avrupa'da M.S. beşinci yüzyıllardan, Bizans'ta altıncı yüzyıldan itibaren Türk usulüne göre yapılan askerî ıslahat sonucunda dünyaya yayılmıştı. Başka kavimler kopça kullandıkları halde, Türkler düğme kullanmışlardır.

Türkler soğuk ve sıcak havalarda ayrı ayrı pelerin de giymişlerdir. Ayaklarına çizme, başlarına börk giyiyorlardı. İleri gelenlerin, yöneticilerin başlıkları daha uzun ve gösterişli idi. Türk erkekleri, uzun kesilmiş saçlı ve bıyıklı idiler (Kafesoğlu, 1983 : 306). Türk erkeklerinin uzun saçlı oluşu birçok tarihsel kaynaklarda belirtilmektedir (Esin, 1978 : 106).

Kök Türkler, eski atlı göçebeler geleneğinde, keçeden, yünden deri ile kürkten ve Çin ipeğinden giysiler, börkler, kaşgarinin bürüt, çangşü ya da çeyrek dediği kısa hırka ve mintanlar, kaftanlar, çakşır ile etük (çizme) ya da çarık giyerlerdi. Kırgız erkeklerinin (Oğuzlar gibi) küpe taktıkları söylenir (Esin, 1978 : 107). Türk giysilerinin belli başlı parçaları şunlardır :

- 1) İçlik (Baştan geçirilen ve belden bir kuşakla sıkılan gömlek),
- 2) Üstlük (Önü açık, kısa kollu ya da kolsuz düğmesiz ceket),
- 3) Dizlik (kısa ya da çizme içine girecek kadar paçalı pantolon),
- 4) Örme çorap, yumuşak, kısa çizme, koyun postundan külâh, bu giyim belli başlı parçalarıydı.

İslâmiyetin yayılmasından sonra peşli entari giyme usulü Horasan Türklerinden başlayarak bütün kentlilerde görüldü. Bazan buna üstten bele sarılı kuşak da ekleniyordu. Osmanlılarda köylü, kentli, kâtip, kadı, çeri sınıfları kendilerine özgü giysiler oluşturdular.

Bıyık :

Türklerde bıyık, uzun yıllar erkeklik simgesi olarak kullanılmış ve bıyık hiç kesilmemiştir. Gençler, toplumsal konumlarına göre bıyıklarının biçimi ve bakımı ile geniş ölçüde uğraşmışlardır. Son yıllarda bıyığın biçimi, o kişinin siyasal görüşünü temsil etmekte idi. Bıyığa çok önem veren bir toplum olduğumuz için çok çeşitli bıyık türleri geliştirilmiştir. Bunların isimlerinden birkaç

tanmesini belirtelim : Gaytan bıyık, pala bıyık, burma bıyık, pos bıyık, bektaşı bıyığı, yasdık bıyık, pis bıyık, pırasa bıyık.

Orta Asya'da yapılan kazılarda ele geçen insan resimlerinin hemen hemen hepsinde, burulmuş bıyıklara rastlanır (Ögel, 1978 : 310).

Osmanlı Sarayının, sultanlarının yönetim mekanizmasının, ordusunun, din örgütünün, iş örgütünün ve halklarının giyimleri, geleneklere ve düzene bağlı olarak yüzyıllarca ayrı biçimleri ve özellikleriyle sürüp gitmiştir. 18. yüzyıldan sonra Osmanlı Türklerinin kentlileri daha Avrupalı giyinmeye başladılar. Çeşitli feslerle setre (Ceket), pantolon 19. yüzyılda yayıldı. Kadınlarda ferace -yaşamak ve çarşaf yine bu çağın giysilerindendi.

Kadın Giysileri :

Sosyo - ekonomik tabakalara göre kadın giyimi, saray giyimi, saray dışı kent kadınlarının, Anadolu kadınlarının giyimi gibi bir ayrıma tabi tutulabilir. Eski kadın giysilerinde iki tür dikkati çeker : Ev içi giyimi ve sokak giyimi. Eski Türk kadınının asıl yaşamı ev içinde geçtiği için ev içi giysileri daha zengindir. Bu giysileri gömlek, dizlik, iç yelege (Sütyen) gibi çamaşırlar ile entari, şalvar, üç etek gibi giyecekler, hırka ve kürk gibi üstlüklerden oluşur. Eski Türk kadınının giyiminde üç eteklerin ayrı bir yeri vardır. Üç eteğin altına şalvar, içine helali gömlek giyilmiş ve beli genellikle gümüş bir kemerle sıkılmıştır (Türk İslâm Sanatı : 51).

Sokağa çıkan kadın, üzerine **ferace**, **yeldirme** ve **maslah** gibi giysiler giyerdi.

Bilgilere göre eski kadınlar, yaklaşık 90 çeşit şalvar giymişlerdir. Dar, büzgülü, kısa, uzun, bilekten bağlı, diz boyunda olanı, düzü, vereviyle (Türk İslâm Sanatı : 55).

Kadın Başlıkları ve Toplumsal Anlamları :

Anadolu'da yöresel kadın giysileri ve başlıkları oldukça çeşitli, canlı ve anlamlıdır. Özellikle yörük giysi ve baş süslemeleri bu konuda çok zengindir. Yörük giysilerinde ve baş süslemelerinde çiçeklerin dili vardır. Yörük erkeği ve kadını, baştan aşağı çiçek şekilleriyle süslenmiştir. Başa takılan el yapısı binbir çiçek şekli,

oyalarla, yazmalarla dokumalarla canlandırılmıştır. Doğada bulunan kır çiçekleri, bahçe çiçekleri, meyve çiçekleri renkleriyle ve biçimleriyle giyime yansımıştır. Başa takılan çiçekler ve başa bağlanan çiçek oyaları çeşitli anlamlar taşımışlardır. Büluğa ermiş genç kızı, nişanlı kızı, yeni gelini, evli kadını, umutsuz sevgiliyi, âşık delikanlıyı, sözlü genci, damadı, üç yıllık evli kadını, 7 yıllık evli erkeği, oğlu kızı olan anayı, hep başına taktığı çiçeklerden anlarız (Tansuğ, 1982). Örneğin sümbül çiçeği oyasını, âşık genç kız ya da nişanlı kız başına bağlar. Sümbül, aşkın ve mutluluğun sembolüdür. Mor sümbül âşık kızı, pembe sümbül nişanlı kızı, beyaz sümbül bağlılığı anlatır. Başına taze karanfil takan delikanlının yavuklusu var demektir. Karanfil çiçeği oyasını gelenler, evli kadınlar takarlar. Gül oyasını bazı yörelerde gelinler, bazı yörelerde kızlar bağlarlar. Sarı nergis oyasını bağlayan kadın umutsuz aşkını duyurur çevresine. Erkeği gurbete giden kadın, yaban gülü oyasını kullanır. Badem çiçeği oyasını, sevdiğiyle evlenecek kız seçer. Erik çiçeği oyasını, gelinler bağlarlar. Kocasıyla arası nahoş olan yeni gelin, biber baharı çiçeği oyasını başına sarar. Eğer kırmızı acı biber oyası bağlamışsa, kocasıyla arasının biber gibi acı olduğunu belirtir.

Genç hamiie kadın, başına «müjde oyası» takarak bebek beklediğini ilân eder. Oğlu kızı olan, yeşil yapraklı dal oyası takar başına (Tansuğ, 1982). Yörük kadını, her çeşit malzemeyi süs için kullanır. Çiçek, bitki tohumları, çekirdekler, boncuk, pul, düğme, ilik, deniz kabukları, renk renk iplikler, yün parçaları, püsküller, at kılı, deri parçaları, madenî parçalar, çaput ve bez parçaları, parlak renkli çukulata kâğıtları gibi. Başlıklar :

a) Bebe başlığı, b) Genç kız başlığı, c) Gelin başlığı, d) Yeni evli kadın başlığı, e) Çocuklu kadın başlığı, f) Dul kadın başlığı, g) Kırk yaşına varmış kadın başlığı, h) Oğlu askere gitmiş ana başlığı, ı) Nene başlığı gibi gruplara ayrılabilirler (Türk İslâm Sanatı, 1982 : 90). Çiçek, sadece yörüklerde değil, tüm Anadolu giyiminde yer alır. Tüm giyim parçaları, çiçekle süslüdür. Bu durum da Anadolu insanındaki çiçek zevkinin yücelişini göstermektedir.

16. yüzyıla değin baş süslemelerinin temel aracı fester. Kadın fesleri, ya gürnüştür ve altınla silmecesine işleniyordu ya da üzerine gümüş ve altın tepelikler takılarak süslenmişti (Türk İslâm Sanatı, : 55).

Bazı yörelerde başlarda yer alan ve süs olarak kullanılan altın miktarı, evlilik yıllarını gösterirken, bazı yörelerde evlilik yılları, başa bağlanan yemeni sayısı ile belirtilir. Ayrıca nişanlı, gelin, dul, evlenmek isteyen ya da istemeyen dullar da bu başlıklardan anlaşılırdı. Görüldüğü gibi bir başlık olgusu bile sadece bir süs aracı değil, tamamen toplumsal içeriğe sahip, toplumsal anlamı bir giyim ögesidir.

Giyimde Yöresel Farklılaşma :

Hernekadar Anadolu halkının giysilerinde çeşitli yörelerde de olsa bazı ortak özellikler bulunmakla birlikte, yine de giyim biçimleri bölgelere göre değişmektedir. Bu değişiklik kuşkusuz geleneksel kesim giysileri bakımındandır. Güneydoğu Anadolu yöresi giysileri ile Karadeniz yöresi giysileri oldukça farklıdır. Bu farklılık, kadın giysilerinde daha belirgindir. Bu değişikliklerin başlıca nedenleri : Yöresel gelenekler, bireylerin kendilerine göre beğenileri, bölgenin çevre ile komşuluk durumu (İran ve Irak sınırına yakın bölgelerde erkeklerin de entari giymeleri) iklim özellikleri (Karadeniz uşakları sert rüzgâra karşı boğazlarına kadar kapalı şayak mintan giyerler, İzmir zeybekleri, ince yakası açık mintan giyer), tarihsel nedenlerden oluşan kültür birikimleri, etnik grupların varlığı ve sosyo-ekonomik yapı. Örneğin dağlık ve soğuk yörelerde giysiler, daha çok yün dokumadan olur. Ayrıca yün ve pamuk karışımı dokuma, saf yün dokuma, keçi kılı dokuma da vardır. Buralarda işleme ve süsleme iplikleri de yündendir.

Giysilerde görülen yöresel farklılaşma, köy ve kent yerleşme birimlerine göre de kendisini göstermektedir. Kırsal kesimde geleneksel giysiler kısmen devam etmektedir. Oysaki il ve ilçelerde standart ve moda uygun giysiler giyilmektedir. Ayrıca köydeki genç kuşak da kent giyimini benimsemiştir. Bununla birlikte köyde yaşayan orta ve yaşlı kuşak, eski giyim geleneğini birtakım değişimlerle birlikte sürdürmektedir.

Bölgelere göre Türk giysileri Kuzeydoğu, Güneydoğu, Orta Anadolu, Batı Anadolu ve Trakya Bölgeleri olarak gruplandırılabilir. (Hayat Ansiklopedisi cilt 4 : 1969). Tüm bölgelerde giyilen ortak giysi türleri entariler, şalvarlar, işlikler ve kuşaklar olarak gruplanmasına karşın, bunların giyiniş biçimleri ve ayrıntılarında ayrıcalıklar görülür.

Tas, tuzak, tepelik, fes, hotoz ve Araçkin'den oluşan başlık türleri bölgelere göre değişik biçimde kullanılır.

Yörük ve Türkmen giyimlerinde belirgin farklılıklar vardır. Yörük, süse ve görünüşe daha fazla önem verir. Türkmen ise kutsal inancına göre giyinir. Yörük giyim ve başlıklarında ağırlık ve anlam çiçeklerde olmasına rağmen Türkmen giyimleri, geometrik desenler, kutsal sayılara ve şekillere uyularak yapılır (Tansuğ, 1982). Her iki grubun giyimi de atlı göçebe giyimidir. Bu tarz giysilerle rahat ata binilir. Uzun yürüyüşlerle göçler yapılabilir, evde, tarlada, dağda, ovada çalışılabilir, doğa koşullarına karşı korunma sağlanabilir.

Dinsel ve Sihirsel Etkiler :

Dinler, insanların giysilerinin biçimini de geniş ölçüde etkilemişlerdir. Dinsel ibadet yerine getirilirken özel giyim söz konusu olduğu gibi günlük giysiler de dinler tarafından geniş ölçüde etkilenmiştir. Cübbe, fes, sarık, İslâmda gelenek halini almış, simgelerdir. Aslında İslâmın giyim konusuna müdahalesi tartışmalı bir konudur. Fakat özellikle kadın giysilerindeki kapalılık, örtünme, geniş ölçüde dinsel etkilerden ileri gelmiştir.

Kur'an sadece «En iyi kılığı» şart koşturmuşur. Bunun dışında bir de Cuma namazlarında başın örtülü olmasının iyi olacağını bildiren bir hadis vardır. Kadınların peçe taşımalarına gelince, şeriat bakımından bunun hiçbir dayanağı yoktur (Jöschke, 1972 : 29).

Bir araştırmamız giyime dinsel etkiler konusunda şöyle diyor : «İslâmîk, Türk giysileri üzerinde büyük bir etki yapmamış gibi görünüyor. Hele Orta Asya'da iken baştan ayağa kadar bütün giysilerini kendi geleneklerine göre korumuş, Türk zevklerine göre geliştirmiş oldukları anlaşılıyor. Türk yurtlarının birçok yerlerinde muhtelif börtükleri, kalpakları, tepelikleri, hotozları, takkeleri, üstlükleri, içlikleri, çizmeleri, dizlikleri, yağlıkları, pabuçları bugüne kadar koruyanlar var. Sarık, ilim adamlarının resmî serpuşu olduğu için, törenlerde giyilmeye başlamış ve gittikçe devlet ileri gelenlerinin de resmî serpuşu halini almıştır» (Sevin, 1973 : 26).

Ayrıca, Türklere sakal, bir müslümanlık simgesi olarak kullanılmıştır (Ögel, 1978 : 307). Din hocası, dindarlar ve yaşlıların sa-

kal bırakması dindarlıkla yakından ilişkilidir. Fakat günümüzde gençlerin sakal bırakması bir moda ve süs aracı olmuştur.

Kadın Başlıklarında da bazı inançlar söz konusudur. Başlıkta altınlardan başka, gümüş takılar da vardır. Bunlar eski inançlara dayanır. Örneğin kem gözlere karşı kadın başığına birçok tılsım konur. Kadının sağlıklı ve güçlü olması için nazarlıklar takılır (Türk İslâm Sanatı : 90).

Süs takıları kullanma geleneğinin kökeninde doğa olaylarına inançların bulunduğu da bir gerçektir. Bunu süsleme aracı olarak işlenen hayvanların, o çağlarda kutsal sayılmalarından anlıyoruz. Araştırmacılar, kutsal hayvanı süs takısına işlemenin, bir korunma duygusu belirtisi olduğunu savunmaktadırlar (Eyüboğlu, 1981 : 285).

Günümüzde Giyim :

Giyim günümüzde o kadar çeşitlenmiştir ki, başlı başına bir sanayi ve kültür oluşturmuştur. Aşağıda belirttiğimiz yerine göre farklı giyim türleri, bu konuda bir fikir vermektedir.

- . Okul giyimi
- . Ev giyimi
- . Çalışan kadın giyimi
- . Tatil giyimi
- . At giyimi
- . Tenis giyimi
- . Bisiklet giyimi
- . Plaj giyimi
- . Kış sporları giyimi
- . Kokteyl giyimi
- . Balo giyimi
- . Gala, konser giyimi

Günümüz giyiminden söz ederken, kuşkusuz, moda konusunu ele almak gerekir.

Moda :

Giyimde moda, özellikle günümüz sanayi toplumlarında ayrı bir sanayi kolu oluşturmuştur. Yani ekonomik bir niteliğe sahip-

tir. Moda, gelişmekte olan ülkeleri de etkilemektedir. Modanın giyim yönünden ekonomik yanı, giyime ilişkin tüketimi arttırmak çabasıdır.

Giyimde moda, ortak zevklerdir. Yani bireyin kendi beğenileri, arzuları dışında oluşturulmuş zevk ve beğenilerdir ki birey bunlara uymaya zorlanır. Moda, kısa ömürlü davranış kalıpları arasındadır. İnsanlar, modanın geçiciliğini bildikleri halde, yine de ona uymaya, zamanın gerisinde kalmamaya çalışırlar. Modanın topluma kabul edilmesi, onayı, yararından ya da yüksek değerinden değil, fakat beğeni ve duygulara yönelik oluşundan ileri gelir. İnsanın değişiklik gereksinimlerinden de kaynaklanan moda, cins ve yaş grupları arasında daha belirgin, toplumsal tabakalara göre farklılaşan bir olgudur.

Moda, üst toplumsal kategorilerle benzeşmeyi sağlayan bir araçtır. İkili bir toplumsal süreci kapsar. Birincisi, alt tabakaların üst tabakalara benzemek için oluşturdukları bir toplu etkinliktir. İkinci süreçte ise, üst tabakalar, alttakilerin kendilerine benzemesini engellemek amacıyla, yeni farklılaşma biçimi, yeni özellikler yaratma peşindedirler (Tolan, 1983 : 442).

Psikolojik açıdan dikkat çekme mekanizması, gösterişçilik ve teşhircilik de modanın bir başka özelliğidir.

Sosyolog Georg Simmel, modanın insanlarda hem birlik ve benzerlik isteğini, hem de yalnızlık ve farklılaşma gereksinmesini karşıladığını söyleyerek ikili duruma dikkati çekmiştir (Tolan, 1983 : 443). Simmel, modayı bir farklılaşma biçimi olarak ele alır (Blumer, 1969).

Cinsellik açısından bakıldığında moda, erotik çekicilik aracıdır.

Ekonomik açıdan, servetin gösteriş amacıyla tüketimidir.

Hiyerarşik açıdan, kişinin kendi toplumsal konumunu saptama, belirli bir tabakanın üyesi olduğunu gösterme aracıdır.

Toplumsal açıdan, bir toplumun evriminin yansımasıdır (Hakko, 1983 : 3).

Ünisek modası, kadını erkek arasında giyimden kaynaklanan farkları ortadan kaldırmıştır günümüzde. Pantolon, iş giysisi ol-

maktan çıkıp, kadının kurtuluşunun gerçek simgesi durumuna gelmiştir. Buna paralel olarak, erkek modası da kadınlaşma eğilimine girerek cinsiyetler arasındaki giyim farklarını ortadan kaldırma çabalarını temsil etmiştir.

Sporun giyim dünyasına girmesiyle spor giysiler sadece işlevsel olmamış, yâni rahat hareket işlevi yanında estetik bir anlam da kazanmıştır. Özellikle gençlik kesiminde spor giysilerin estetik yönü günümüz Türkiyesinde de yaygınlaşmıştır.

Giyimin Aksesuarları :

İnsanın giyimini tamamlayan şeylerdir. Özellikle kent giyiminde önem kazanır.

Kravat — Önceleri soğuktan korunmak için gevşek bir düğümle boyuna geçirilen bir kumaş parçası iken işlevseldi. Sonradan şıklık ögesi olmuştur. Ülkemizde efendilik, memurluk simgesi olmuştur.

Şapka — Eskiden toplumsal sınıf ve resmî görevleri ayırt etmeye yarıyordu. Günümüzde kadın ve erkek giysisinin, üniformaların (Asker, hostes, hemşire gibi) ayrılmaz bir parçasıdır.

Şemsiye — Önceleri işlevsel iken, günümüzde işlevselliğe estetik yönler eklendi. Özellikle kadın şemsiyelerinde biçimsel yönden ve kumaş cinsi (Renkli, desenli v.s.) yönünden büyük değişmeler oldu.

El Çantası — Kadınlarda belli bir işlevi yerine getirir. Bir kadının çantasına 15 - 20 şey koyduğu söylenir. Erkeklerde de benimseniyor artık.

Gözlükler — İşlevsellik yanında şıklık ögesi olmuştur. Elbiseye göre gözlük anlayışı kadınlarda yaygınlaşmıştır. Erkeklerde de spor ve klâsik giysilere göre gözlük yaygınlaşmaktadır.

Gençlik ve Giyim :

Gençliğin giyimi tüm toplumlarda yetişkinlerden oldukça farklıdır. Rahat, sade, spor giyim, gençliğin bir simgesi olmuştur. Esasen giyim, yaş kategorilerine göre değişir. Yaşlı bir hanımın genç kız gibi giyinmesi (Renkler, kumaş, elbisenin biçimi yönünden) düşünülemez. Eğer giyinirse kendisiyle alay edilir.

Gençlik giyimini, kuşaklar çatışmasına konu oluşu, şenlikler-karnavallar ve aşırı akımlar yönünden ele alabiliriz.

a) Kuşaklar çatışması açısından :

Giyim, ülkemizde gençlerin yetişkinlerle, ana babalarıyla çatışmalarında, anlaşmazlıklarında bir konu olmuştur. Hem kızların, hem erkeklerin giyimi, köyde, kasabada ve kentte kuşaklar çatışmasına yol açmıştır. Ana baba, gençlerin giyimine, saçlarına müdahale etmiş, bu durum, onlarla çatışmalarına yol açmıştır (Tezcan, 1981 : 51 - 52).

Lise öğrencileri üzerinde yaptığımız bir araştırmada gençlere, batı ülkelerindeki gibi giyimlerinin yetişkinlerden farklılığının nedenini onlara bir tepki, karşı gelme olarak mı değerlendirdiklerini sormuştuk. Öğrencilerin yarısından çoğu, böyle birşeyin söz konusu olmadığını belirtmişlerdir (Tezcan, 1981 : 105). % 23 oranında bir grup ise bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir. Farklı giyimlerinin nedenini geleneklerin, zevklerin değişmesine bağlayarak konuya toplumun değişmesi açısından bakmışlardır (Tezcan, 1981 : 106). Oysa Batıda hipi v.s. gibi aşırı gruplar, giyimlerini, yetişkinlere karşı bir tepki, onların değerler sistemini benimsememe aracı olarak görmüşlerdir.

b) Karnaval, şenlikler açısından :

Özellikle Batı ülkelerinde karnaval, şenliktir, oyundur, aynı zamanda özgürlüktür. İnsanı günlük yaşamının dışına taşırır. Günlük yaşamda giyilemeyen giysiler giyilir. Yani görüntü olarak da teknolojiye bağımlı iş yaşamının çizdiği yaşam kalıpları dışına çıkarılır. Belki de bu giysiler, yaşamda gerçekleştirilemeyen, özlenenin sembelleri, belirtileridir. Karnaval aynı zamanda psikolojik bir doyum ve yaratıdır. Yaratıdır çünkü insanların çoğu karnavalda giyecekleri giysiyi, kendileri hazırlarlar ve diğerlerinininkinden farklı olmasına özellikle özen gösterirler. İşte bu tür ortamlara katılanlar daha çok gençlerdir ve bu ortamlara katılmaları nedeniyle de esasen farklı olan giyimleri iyice farklılaşmakta ve aşırılaştırmaktadır.

c) Aşırı gençlik akımlarına göre giyim

Bu tür akımları benimseyen gençlik grupları diğerlerinden giyim yönünden oldukça farklılaşmaktadırlar. Örneğin hipi giysileri

A.B.D.'de 1965'lerden sonra yaygınlaşan bir Hint tarikatını benimseyen gençliğin (Hare Krishna) dazlak kafalı ve tepelerinde bir tutam saçlı ve Hint biçimi giysileri gibi. Hipi, kılık kıyafetiyle belirliyordu. Punk'da bir protestoyu belirliyor bugünlerde (Umutsuz topluluklar). Gençlik giyiminde rahatlık, sadelik sembolü blue-jean'ler spor giysi ve gençlik giyiminin en canlı örneğidir. Blue-jean, **eşitlikçilik** sembolüdür. Bir örneğiyle sınıf ayrıcalığını ortadan kaldırıyor kadın ya da erkek. Herkese **anonim** bir toplumsal kimlik veriyor. Mavi bir pantolon ya da etek ve ceket. Kadın ve erkekte takım giyme olgusunu yıkmıştır. Yaz kış giyilen, ütü gerektirmeyen, sık yıkama gerektirmeyen bir üniformadır. Bu tür bir giyimle sorun, süslenmek, giyinmek değil, sadece örtünmek biçimine dönüşmüştür. Üst gelir gruplarında ise bir demokratlaşma, bir kalıp kırma simgesi durumuna gelmiştir blue-jean.

Giyimde uygunluk, düzenlilik, şıklık aranır. Bu olmazsa o kişi giyimiyle alay konusu olur. Örneğin toplumumuzda «**Altı kaval, üstü şeşhâne**» deyimi vardır. Altı üstüne uymayan kılık kıyafet anlamına kullanılır. Yoksulluğu sırtan özentî süslenme anlamına gelir. Yine «**Babayâne kıyafet**» deyimi vardır ki, halk ağzında babayâni denir. Yaşlı, ihtiyar tarz ve halinde görünme, genç adamın yaşından beklenmeyen vekarlı hâlidir; yaşının hakkı olan tuvaleti, süsü yapmayan, şıklık kaygusu gütmeyerek giyinen erkekler hakkında kullanılır (Koçu, 1967).

Giyimde Değişme :

Giyim, her ülkede zamanla büyük değişikliklere uğramıştır. Ülkemizde de giyimde değişmeyi etkileyen pek çok etmenler söz konusu olmuştur. Örneğin :

- a) Geniş ailenin küçülmesi
- b) Sanayileşme
- c) Göçler
- ç) Çevre, iklim
- d) İç turizmin yoğunluk kazanması
- e) Yurt dışından dönüşler
- f) Kitle iletişim araçlarının Anadolu'nun her tarafına yaygınlaşması ve etkinliği.

Değişimde daha başka etmenler de söz konusu olabilir. Bu tür etmenler, giyimde beğenileri etkilemekte, gelenekselliği azaltmaktadır. İşte çeşitli kültür öğelerinin karışmasıyla giyim, hem kumaş seçimi, hem de giyim biçimi yönünden değişmelere uğramaktadır.

Kadın giyimi, tüm ülkelerde olduğu gibi, erkek giyimine oranla daha sık değişmelere uğramıştır. Türk kadın giyimini a) Entariler, b) Şalvar ve içlikler, c) Etek ve ceketler oluşturur. Bunlar yöresel biçimde olduğu gibi, zamanla da pek çok değişikliğe uğramıştır. Örneğin kadın sokak giysisi sayılan örtünmede kullanılan «ferace» bugün yoktur. Yüzyılımız, tekdüze giyim biçiminin yaygın olduğu bir çağdır. Tüm uluslarda kentlerde yaşayanlar, bu gidişe ayak uydururken, özellikle kırsal yörelerde yaşayan ve tarımla uğraşan bir kesimin, bunun dışında kalarak eski giyim geleneğini koruduğu görülmektedir. Bazı uluslarda bu durum geleneğe bağlı kalmak isteginden, bazılarında ise daha çok toplumsal ve ekonomik nedenlerden ileri gelmektedir.

Giyim, ulusların gelişim ya da gerilemesindeki duruma bağlı kalmasına karşın önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Bu gerçek, kadın giysilerinde görülmektedir. Örneğin, Anadolu'nun bazı bölgelerinde yaşayan ve eski giyim geleneğini koruyan bir aşiret kadınının fesindeki altınlarının yerini penes, incilerin yerini boncuklar, ipekli ya da kiaptanlı kumaşların yerini basmanın alışı bu görüşü doğrulamaktadır (İmer, 1979 : 26).

Giyim konusundaki mahcubiyet normları değişmeye karşı kültürel engelleri oluşturmıştır :

Bütün toplumların üyelerine nelerin utangaçlık konusu oluşturacağını kendi kültürleri aşılamaştır. Bu düşünceler kültürel olarak ifade edilmiş olup bir topluluktan diğerine büyük farklılıklar gösterir. Mahcubiyet normları, genellikle giyim ve süslenmeye ilişkin alanlarda yaygındır. Örneğin, çıplaklık ya da yarı çıplaklık, bazı toplumlarda gayet doğal olarak kabul edilmişken, bazılarında kabul edilmemiştir. Örneğin Amazon havzasında yerli kadınlar tamamen çıplak gezerlerse utanırlar. Oysaki boncuklu bir şerit takıtlarında utanmazlar ve kendilerini giyimli sayarlar. Böylece onların giyim ve süslenme kurallarına ters düşen bir yenilik engellecektir (Foster, 1973 : 90).

Giyisi devrimi de Atatürk devrimlerinden en önemlisinden birisi idi. Bu yoldan Türk giysilerinde büyük değişmeler olmuştur. Batı tarzı giyim usulü ülkemizde yerleşti. Ona göre Türklerin kullandığı giyim biçimi millî denilemeyecek bir giysi şekilsizliği karışımı içindeydi. O bu konuda şöyle diyordu : «Her milletin olduğu gibi bizim de millî bir kıyafetimiz varmış fakat gayrı kabili inkâr dır ki taşıdığımız kıyafet o değildir. Hatta Millî kıyafetimizin ne olduğunu bilenler içimizde azdır bile» (Karal, Atatürk'ten Düşünceler : 61). Yine, Atatürk şöyle diyordu : «Uluslararası ve uygar giyim biçimi milletimiz için de uygundur ve biz onu alacağız. Ayaklarımıza iskarpin veya bot giyeceğiz. Pantolon, yelek, ceket ve gömlek giyeceğiz, kravat takacağız ve bu giyim biçimini tamamlamak üzere, bir şapka giyeceğiz,» (Karal, Atatürk'ten Düşünceler : 60). Kıyafet Yasası'ndan sonra, bütün yurttaki erkekler için gömlek, pantolon, ceket, şapka, kadınlar için sokakta manto giymek gelenek oldu. Ancak, tarihada, dağda çalışanlarla yörükler, yerli giysilerini, daha kullanışlı, ucuz olduğundan, bütün bütün bırakmamışlardır.

1982 yılında çıkarılan Kılık Kıyafet Yönetmeliği de Atatürk'ün giysi devrimini vurgulamaktadır. Adı geçen yönetmeliğin birinci maddesinde şöyle deniyor :

«Bu yönetmelik, Kamu personelinin Atatürk devrim ve ilkelelerine uygun, uygar, aşırılığa kaçmayacak şekilde sade bir kılık kıyafette oimalarını, kılık ve kıyafette birlik ve bütünlük içinde bulunmalarını sağlamayı amaçlamaktadır». 4. Madde ise şöyle :

«Kamu kuruluşlarında görevlilerin giyimlerinde sadelik, temizlik ve hizmete uygunluk esastır».

Giyimin Ekonomik ve Ticarî Yönü :

Giyimin aynı zamanda ticaret ve ekonomi alanlarında da önemli bir yeri vardır. Tarihin başlangıcından beri giyim ve tekstil değiş tokuş için kullanılan önemli bir öge olmuştur. İlk zamanlar bunlar, komşular arasında ya da aynı yerde yaşayan toplumlar arasında değiş tokuş yapılmış, zamanla bu tür malzemeleri üreten insanlar bir araya gelerek esnaf gruplarını oluşturmuşlardır. Bu gruplar mallarını daha geniş alana ve hatta tüm kente satmışlardır. Avrupa'da ilk oluşturulan esnaf birliği, dokumacılar birliğidir.

Hazır Giyim Sanayii :

Hazır giyim sanayii ülkemizde giderek gelişmekte ve dışarıya hazır giyim ürünleri satılmaktadır. Konfeksiyon ürünlerini dış pazarlara kabul ettirebilmemiz, dış ilişkilere, standardizasyon, kalite ve fiyatlara, ambalajlamaya önem vermenin yanında, kendi yaratıcılığımızı da ortaya koymakla gerçekleşir. Bu yaratıcılıkta çağdaş Türk modasının geliştirilmesi söz konusu olmalıdır. Bu nasıl gerçekleşir? Bir yol, yöresel giysilere yeni yorumlar getirmek biçiminde olabilir. Şalvardan esinlenerek çağdaş kadın giysileri yapımı bu konuda bir örnektir. Hazır giyim sanayiinin geliştirilmesi konusunda Türk Modasından etkin olarak yararlanılması, kalkınma plânlarımızda da yer almıştır (3. Beş Yıllık Kalkınma Plânı : 342). Dokuma, örgü ve çizgileriyle tamamen Türk olan bir moda yaratılması için gerekli kültürel zenginliğe sahibiz. Yeterki bu konu önemle ele alınarak tüm imkânların seferber edilmesi söz konusu olsun. Çağdaş Türk modasının yaratılması işi bir eğitim sorunudur. Bu konuda kalifiye elemanlar yetiştirmek gerekir. Meslekî ve teknik öğretim dahil kuşkusuz bu tür bir eğitimi gerçekleştirecek, bu alanda nitelikli insan gücü yetiştirecek bir öğretim türüdür (İmer, 1979).

Günümüz Türkiye'sinde giyim konusunda bazı kamu kuruluşlarına görevler düşmektedir. Bu konuda en önemli kuruluş kuşkusuz Kültür ve Turizm Bakanlığı'dır. Bakanlığın Folklor Dairesinin çalışmaları aşağıda belirtilmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Folklor Dairesi Çalışmaları :

Bakanlığın folklor dairesi, giyim konusunda çok fazla bir etkinlik göstermemekle beraber, birkaç yönden bazı çalışmalara başlamıştır.

a. Ülkemizin çeşitli halk oyunları yarışmalarındaki ekiplerin giyimlerinin yöresel olup olmadığı konusundaki değerlendirmelerine jüri üyesi göndermektedir.

b. Bu yıl, Kız Meslek Liseleri öğretmenleri arasında geleneksel giyim kuşam araştırma yarışması açılmıştır.

c. Bugün ülkemizin çeşitli yörelerinin tartışmasız olarak kabul edilen tipik giyimlerinin teknik çizim ve paftaları hazırlıkları

başlatılmıştır (Örneğin Ankara Seymen kıyafeti, Ege Zeybek, Erzurum Dadaş kıyafeti gibi).

d. Derleme çalışmalarında yöresel giysiler slaytla renkli olarak tesbit edilip Bakanlık arşivine konmakta ve yayın vs. gibi işlemlerde kapak olarak kullanmak için istenildiğinde dışarıya verilmektedir.

Bu çalışmalar istenilen hızda ve istenilen çapta olmamakla birlikte yine de Bakanlığın çalışmaları arasında yetersiz biçimde de olsa yer almaktadır.

Giyim konusunda ülkemiz açısından bazı öneriler ileri sürülebilir.

Öneriler :

1. Ülke çapında yöresel halk giysilerini tesbit eden bir derleme çalışması gereklidir. Bunların resmi çekilerek slayt haline getirilmesi ve eşyaların orjinalleri toplanarak korunmalıdır.

2. Bir giyim müzesi kurulmalıdır. Bu müze, yöresel giysiler koleksiyonunu içermelidir. Bugün giyim kuşam malzemesi, dağınık olarak ülkemizin çeşitli müzelerinde etnoğrafya bölümlerinde bulunmaktadır. Oysa bunların toplu olarak bir Giyim Müzesi'nde yer alması gerekmektedir. Bu iş, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görevleri arasındadır.

3. Giyim konusundaki bilimsel araştırmalar yapılmalı ve bu araştırmaların yaygınlaştırılması için ilgili kurumlar özendirici önlemler almalıdır. Örneğin Kültür Bakanlığı bu tür görevi üstlenmelidir.

4. Araştırma sonucu toplanan veriler belgelenmeli ve arşivlenmelidir.

5. Hazır giyim kuruluşları, Türk modasını geliştirecek yönde modernize çalışmalarına yönelmeli ve bu tür çalışmalar teşvik edilmelidir.

SONUÇ

Giyim, günümüzde hâlâ toplumsal önemini koruyan bir araçtır. Hangi tür toplumda olursa olsun giyim, vazgeçilmez bir kül-

tür ögesidir. Özellikle millî kültürün bir parçası olması nedeniyle o ülkenin karakterini özelliklerini yansıtması nedeniyle de özellikle geleneksel olanlarının korunması gerekir. Günümüzde sanayi toplumlarında zaman zaman çıplaklığa yönelme ya da özentî olduğunu görmekteyiz. Fakat bu eğilim yüzeyseldir ve bir fantazidir. Hiçbir şekilde kalıcı değildir. Sadece sanayi toplumlarındaki bunalmış insanların değişiklik arzusundan, doğallık isteklerinden başka birşey değildir. Örneğin çıplaklar kampı, çıplak sokak koşuları gibi bazı uygulamalar hiçbir şekilde benimsenmemiş ve yaygınlaşmamıştır. Çünkü giyim, yukarıda değindiğimiz işlevlerini sürdürmektedir ve bu işlevlerini kaybetmediği sürece de önemini koruyacak ve çıplaklığa üstün gelecektir. Örneğin çıplak bir kadının seksiliğinden çok, seksî olarak giyinmiş bir kadının çekiciliği daha fazladır.

KAYNAKLAR

1. Foster, M. George : Traditional Societies And Technological Change, Cec. Ed., U.S.A., 1973.
3. Beals, L. Ralph - Hoijer, Harry : An Introduction To Anthropology, Sec. Ed., U.S.A., 1959.
4. Koçu, Reşat Ekrem : Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Ankara 1967, Sümerbank Yay., No: 1.
5. Türk İslâm Sanatı : Milliyet Kültür ve Sanat Eki.
6. Hammond, B. Peter : An Introduction to Cultural And Social Anthropology, U.S.A., 1971.
7. Hakko, Cem : Moda Olgusu, Ankara 1983, Vakko Yay.
8. Ögel, Bahaeddin : Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt 5, Ankara 1978, Kültür Bak. Yay.
9. Danişmend, İsmail Hami : Medenî Kıyafetin Batıya Türklerden İntikali. Türk Folklor Araştırmaları Sayı 213, Nisan 1967.
10. Kafesoğlu, İbrahim. Türk Millî Kültürü, İstanbul, 1983, Boğaziçi Yayınları.
11. Esin, Emel : İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâma Giriş. İstanbul, 1978.
12. Tizer, B. Gönül - Sapmaz, Neriman : Giyim Tarihi, Ankara 1965. Kız Teknik Öğretim Okulları, Öğretmen Kılavuzları Serisi, No: 194, Serî C. No: 2.
13. Sevin, Nureddin : On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, İstanbul, 1973. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Kültür Yayınları.

14. Blumer, Herbert. Fashion : From Class Differentiation to Collective Selection. To Sociological Quarterly, Vol. 10, No: 3, 1969.
15. Eyubođlu, İ. Zeki : Anadolu Uygarlığı, İstanbul, 1981.
16. Oktay, Ahmet. Blue - Jean Üzerine Çeşitleme. Cumhuriyet, 8 Eylül 1982.
17. Örnek, S. Veyis. Etnoloji Sözlüğü, Ankara 1971, D.T.C.F. Yay.
18. Jäschke, Gotthard. Yeni Türkiye'de İslâmlık. Çev. Hayrullah Örs, Ankara 1972, Bilgi Yay.
19. Karal, E. Ziya: Atatürk'ten Düşünceler, 2. Bası, Ankara, İş - Bank Yay.
20. Tolan, Barlas. Toplum Bilimlerine Giriş, Ankara, 1983.
21. On Sekizinci Yüzyılın Başında Osmanlı Kıyafetleri, Çev. Cenap Yazansoy, İstanbul 1980.
22. Cenkmén, Emin. Osmanlı Sarayı ve Kıyafetleri, 1948.
23. İmer, Arsal Mengi : Niğde Yöresi Kadın Giyimi — Başlıkları ve Başbağlama Biçimleri. Ankara 1979. Yüksek lisans tezi.
24. Günvaran, Şadiye : Gökçel, Olsay. Giyimde Ön Bilgiler, Ankara 1968.
25. Tansuğ, Sabiha. Anadolu'da Türkmen ve Yörük Kadın Giyimleri : Sanat Olayı, No. 13, Ocak 1982.
26. Tezcan, Mahmut. Kuşaklar Çatışması, Ankara 1981.